

Borneose orang-oetan,
moeder met baby

Apen zijn leuk en mensapen zijn het leukst. Je komt hun grappige gezicht en hun apenstreken dan ook in heel wat dierentuinen, films en boeken tegen. In het wild zal je een orang-oetan, een gorilla of een chimpansee niet gauw ontmoeten. Er zijn er maar weinig van en ze leven verscholen in het oerwoud.

Dit infoblad laat je zien wat ze daar uitspoken. Helaas is hun verhaal niet altijd even grappig.

INFOBLAD MENSAPEN

HALFAPEN, APEN, MENSAPEN

Tel je de ongeveer 85 soorten halfapen mee, dan zijn er meer dan 360 soorten apen op de wereld. Zes daarvan lijken nogal op elkaar. En op mensen. Deze apen worden dan ook 'mensapen' genoemd. Soms ook wel 'grote mensapen' omdat de kleinere gibbons (15 soorten) ook wel eens tot de mensapen gerekend worden. Het zijn bekende en één minder bekende: de gorilla (twee soorten), de orang-oetan (twee soorten), de chimpansee en de bonobo (ook wel dwergchimpansee genoemd).

WONINGEN GEKRAAKT

Als mensapen net zo zouden leven als mensen, zouden ze met z'n allen makkelijk in een stad als Den Haag passen. Op de hele wereld zijn namelijk nog maar zo'n 400.000 mensapen. Van mensen zijn er ruim 17.500 keer zo veel. Al die mensen hebben ruimte nodig om te leven, waardoor er steeds minder bos voor de mensapen overblijft. Daarnaast zijn er nog steeds mensen die op mensapen jagen. Officieel zijn ze wel beschermd door wetten, maar stropers trekken zich daar weinig van aan. De plaatselijke bevolking schiet vaak een mensaap neer om op te eten. Ook komen mensapen terecht in klemmen of strikken die jagers hebben uitgezet voor ander wild, zoals herten of zwijnen. Het aantal mensapen wordt daarom steeds kleiner.

Jonge berggorilla

Be one with nature

KINDERROOF

Er zijn ook stropers die diep de wouden in trekken om jonge mensapen levend te vangen. De baby-aapjes zijn geliefd als huisdier. Het zijn net mensenkinderen met schattige kopjes. Later blijken het echter vaak brutale apenkoppen te worden, die flink kunnen bijten. Toch zijn er altijd weer mensen die gek genoeg zijn om een mensapenjong in huis te halen. Om het jong te kunnen meenemen schieten de stropers vaak de moederaap dood. Bovendien overlijden heel wat apenjongen op weg van het bos naar de stad. Het Wereld Natuur Fonds doet er dan ook alles aan om deze misdadige handel te stoppen. TRAFFIC, het speciale 'detectivebureau' van het Wereld Natuur Fonds, spoort de mensen op die een jong kopen of verkopen en tipt de politie.

Deze Borneose orang-oetan is ongeveer 9 maanden. Hij zal nog een jaar of vijf bij zijn moeder blijven.

SLIMME APEN

Mensapen staan bekend om hun intelligentie. In gevangenschap kunnen ze van alles leren, van fietsen tot gebarentaal. In het wild gebruiken ze hun verstand vooral om met elkaar om te gaan en om voedsel te zoeken. Bij chimpansees is gezien dat ze gezamenlijk op jacht gingen. Door samen te werken kunnen ze bijvoorbeeld een kleinere aap in het nauw drijven en te pakken nemen. Chimpansees gebruiken ook werktuigen. Om mieren te vangen steken ze een stok in een mierenhoop. Ze wachten even tot de beestjes erop geklommen zijn en halen dan de stok snel langs hun mond. Voor het pletten van harde noten en vruchten gebruiken ze stenen en stokken. Die voorwerpen pakken ze ook op om mee te gooien. Bijvoorbeeld om hun aartsvijand de luipaard mee te verjagen. Maar meestal bestoken ze elkaar ermee om zoveel mogelijk indruk te maken.

Deze chimpansee gebruikt een stokje om termieten uit hun nest te halen.

KLEINE GEZINNEN

De verliezen zijn moeilijk op te vangen voor de mensapen, omdat ze zich zo langzaam voortplanten. Gemiddeld krijgt een vrouwtje maar eens in de vijf jaar een kind. In haar totale leven brengt ze vaak niet meer dan drie jongen groot. Normaal is dat niet zo erg. Mensapen hebben weinig vijanden en de moeder verzorgt haar kind erg goed. Zodra mensen echter in hun bossen doordringen en op de grote apen beginnen te jagen, komen ze in de problemen. Het aantal mensapen is daardoor in de laatste eeuw sterk achteruitgegaan. In een paar landen waar ze vroeger voorkwamen zijn ze uitgestorven. In veel andere landen zijn ze sterk bedreigd.

De bonobo komt alleen in het Kongo-bekken voor. Dit Afrikaanse bosgebied wordt bedreigd door houtkap.

WERELD NATUUR FONDS IN ACTIE

Om de mensapen te helpen moeten we er in ieder geval voor zorgen dat hun leefgebied behouden blijft. Het Wereld Natuur Fonds steunt daarom landen die beschermde natuurgebieden opzetten waar de apen veilig kunnen leven. Training van parkwachters is daarbij heel belangrijk. In Afrika bestaan vooral wildparken in open savannes. Het beschermen van apen in een ondoordringbaar woud is echter een apart vak. Om dat te leren zijn speciale trainingen opgezet waar parkwachters voor woudparken worden opgeleid.

Daarnaast blijft het Wereld Natuur Fonds vechten voor wetten die bedreigde dieren zoals de mensapen beschermen. Ook moet er nog veel meer onderzoek komen. Om mensapen te beschermen is het namelijk handig te weten hoeveel er nu eigenlijk zijn en in welke delen van het bos ze precies leven. Met al onze kennis en inzet moeten we er toch voor kunnen zorgen dat mensapen en mensen gewoon naast elkaar leven, gestegen.

Virunga is het oudste nationale park van Afrika. Het is speciaal opgericht om de berggorilla te beschermen.

ALLE APEN

Biologen hebben de ruim 360 soorten apen onderverdeeld. Hieronder staan de bekendste groepen.

Lemuren: halfapen die alleen op het eiland Madagaskar leven.

Grijpstaartapen: apen uit Zuid-Amerika met een lange staart die sommige als 'vijfde hand' gebruiken, zoals de slingeraap en de brulaap.

Klauwaapjes: kleine aapjes uit Zuid-Amerika waaronder het leeuwaapje.

Meerkatachtigen: een grote groep apen uit Afrika en Azië, waaronder meerkatten, bavianen en makaken.

Gibbons: apen zonder staart, die met hun lange armen door de wouden van Zuidoost-Azië slingeren. Worden soms samen met de grote mensapen tot de mensapen gerekend.

Grote mensapen: de grote apen zonder staart die veel gemeen hebben met mensen. De mens wordt door wetenschappers ook bij deze groep ingedeeld.

De vari komt net als de andere lemuren alleen op het eiland Madagaskar voor.

DE GORILLA GESPIERDE VEGETARIER

Gorilla's ken je misschien vooral als een woeste dommekracht uit films of stripboeken. Dom zijn ze beslist niet, sterk zijn ze wel. Hun gespierde armen gebruiken ze echter vooral om takken te buigen zodat ze beter van de bladeren kunnen snoepen. Gorilla's zijn namelijk echte planteneters. Ze hebben dan ook veel grotere kiezen dan chimpansees en enorme kaakspieren om al dat groenvoer fijn te malen.

Gorilla's zijn echte vegetariërs. Berggorilla's eten vooral stengels en bladeren. Laaglandgorilla's, zoals deze, eten in verhouding veel vruchten.

EEN VASTE STEK

Gorilla's blijven meestal op de grond en trekken niet vaak rond. Ze zitten het liefst rustig op een open plek in het bos te eten of te dommelen. Dan lopen ze weer een stukje verder om op een andere bladrijke plaats te knabbelen. Ze houden niet van heel dichte wouden. In de droge tijd snoepen ze graag van een akkertje in het bos. Dat maakt ze niet zo geliefd bij de plaatselijke bevolking.

ZILVERRUG EN ZIJN VROUWEN

Een groep gorilla's blijft bijna de hele dag bij elkaar en eet ook samen. Bladeren en kruiden zijn er meestal genoeg om de hele groep te voeden, dus ze hoeven geen ruzie te maken. Een groep gorilla's bestaat uit zo'n vijf tot tien dieren: één volwassen man en een stuk of drie vrouwtjes met hun kinderen. De man is de baas. Hij is bijna twee keer zo zwaar als een vrouwtje en heeft een opvallend grijs behaarde rug. Het lijkt wel zilver. We noemen een volwassen man dan ook een zilverrug. Zijn grote lijf komt van pas om roofdieren te verjagen. Hij hoeft bijna nooit echt te vechten. Als hij rechtop gaat staan en flink op zijn borst trommelt, slaat zelfs een luipaard op de vlucht. Soms laat hij ook nog enkele woeste kreten horen en rukt wat takken af om zijn dreigementen kracht bij te zetten.

De laaglandgorilla heeft een kortere vacht met vaak een bruinige gloed op zijn voorhoofd.

GORILLA- FEITEN

Gewicht: man tot 180 kilo, vrouw tot 90 kilo

Lengte: man 170 cm, vrouw 140 cm

Leeftijd: tot 40 jaar (in gevangenschap: 50 jaar)

Een berggorilla-man met op de achtergrond een van zijn vrouwen met haar kind.

VRIENDELIJKE VADER

Voor zijn vrouwen en kinderen is de zilverrug bijzonder vriendelijk. Hij knuffelt en speelt met ze, waarbij de jongen soms gewoon aan zijn haren mogen trekken. Als zijn zonen wat ouder worden en zelf een zilvergrijze rug krijgen verlaten ze meestal de groep. Ze leven een tijdje in hun eentje totdat ze sterk genoeg zijn om zelf een groepje te vormen. Ook de dochters trekken er op een gegeven moment op uit om zich bij de groep van een buurman aan te sluiten. Of om met een alleenstaande jonge man een eigen gezin te stichten.

Tijdens de middagpauze doen volwassen gorilla's graag een dutje. De jongen gaan liever spelen.

TWEE SOORTEN, VIER ONDERSOORTEN

De laatste jaren hebben biologen onderzoek gedaan met nieuwe technieken naar gorilla's. Daaruit is gebleken dat de gorilla's uit het oosten en die uit het westen veel meer verschillen dan iedereen eerst dacht. Zo veel dat het zelfs twee verschillende soorten zijn. Voor ons is het verschil moeilijk te zien. Het duidelijkste verschil tussen de **oostelijke gorilla** en

de **westelijke gorilla** is de kleur van het haar: de oostelijke is pikzwart, de westelijke is vooral op zijn kop wat bruiner.

De oostelijke gorilla's die in de bergen leven, zien er anders uit dan de oostelijke gorilla's uit het lager gelegen regenwoud. Het zijn verschillende ondersoorten: de **berggorilla** en de **oostelijke laaglandgorilla**. Ook bij de westelijke gorilla heb je twee verschillende ondersoorten. Aan hun gebit en schedel zagen de biologen aardig wat verschil. De **westelijke laaglandgorilla** en de **Cross Rivergorilla** leven ook in verschillende gebieden: de laatste komt alleen voor bij de Cross-rivier, tussen Nigeria en Kameroen. Vandaar zijn naam.

Een jonge oostelijke laaglandgorilla klampt zich vast aan zijn voeder.

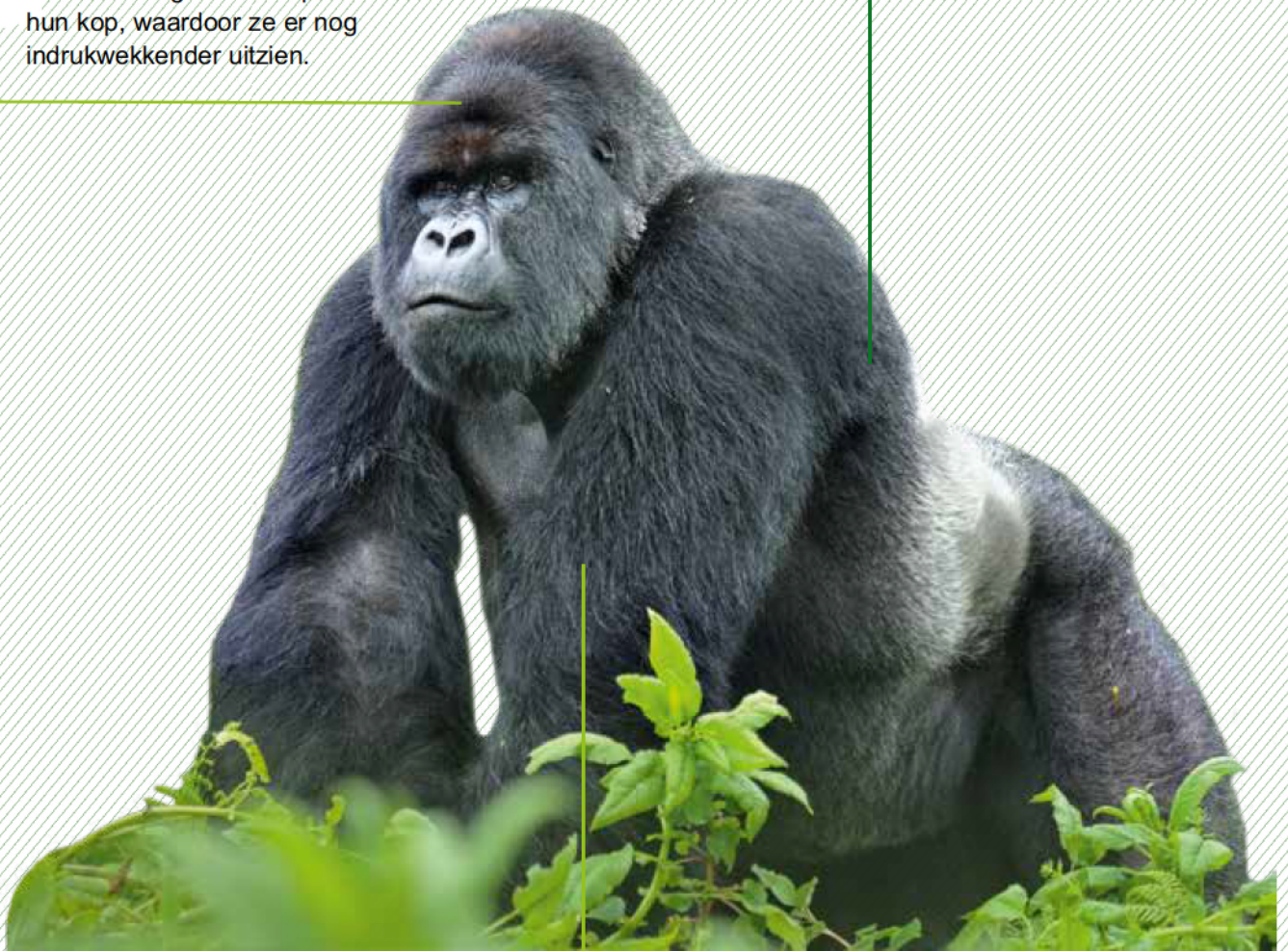
GORILLA VAN TOP TOT TEEN

KOP

De gorilla's hebben veel kleinere oren en grotere neusvleugels dan chimpansees. De mannen hebben een grote bult op hun kop, waardoor ze er nog indrukwekkender uitzien.

VACHT

Bij jonge gorilla's is de vacht pikzwart. De mannen krijgen later een zilverachtige kleur op hun rug. De westelijke laaglandgorilla's krijgen op hun voorhoofd een bruinige gloed.

berggorilla, man

ARM

Zijn sterke armen gebruikt een gorilla onder andere om takken te buigen. Zo kan hij de bladeren afknabbelen.

DE ORANG-OETAN

DE MAN VAN HET BOS

In het Indonesisch betekent orang-oetan: bosmens. Een goed gekozen woord, want deze mensaap leeft nog veel meer in de bomen dan de andere mensapen. Hij heeft een heel speciale manier om van boom tot boom te komen. Met zijn volle gewicht gaat hij aan een lange, buigzame tak of een boomtop hangen, waardoor die naar de volgende tak of boom zwaait. Zo trekt de orang-oetan bungelend aan zijn lange armen en grijpvoeten door het bos op zoek naar vruchten.

GOED GEHEUGEN

Het belangrijkste voedsel van orang-oetans bestaat uit fruit. Soms blijven ze de hele dag in een vijgenboom zitten om alle vruchten naar binnen te werken. Goede vruchtbomen zijn helemaal niet zo gemakkelijk te vinden in het dichte woud. Orang-oetans hebben er een speciaal talent voor. Hun goede geheugen helpt ze om de juiste boom op het juiste tijdstip te vinden. Ook letten ze goed op andere aanwijzingen, zoals overvliegende neushoornvogels die ook dol op vruchten zijn.

Een orang-oetanman krijgt pas wangflappen en een keelzak als hij de baas wordt over een stuk woud.

De eerste maanden blijft een orang-oetanbaby dicht bij zijn moeder.

DOORDRINGENDE BLIK

In tegenstelling tot de andere mensapen leeft een orang-oetan grotendeels alleen. De jongen blijven bij de moeder, maar als ze zo'n jaar of acht zijn beginnen ze voor zichzelf. Als vrouwen elkaar tegenkomen hebben ze nauwelijks belangstelling voor elkaar. Kinderen spelen dan wel samen. Mannen die elkaar ontmoeten kijken elkaar doordringend aan, waarna een van de twee ervandoor gaat. Zo verdedigen de mannen een stuk oerwoud van enkele vierkante kilometers groot. Meestal blijven de mannen ver uit elkaars buurt. Hun roep helpt om op voldoende afstand te blijven. Een enkele keer komt het wel tot vechten, waarbij ze elkaar vastgrijpen en bijten.

IN ACTIE VOOR DE ORANG-OETAN

Vroeger kwamen de orang-oetans voor op grote delen van het vaste land en de eilanden van Zuidoost-Azië. Nu leven ze alleen nog in Noord-Sumatra (Indonesië) en op het eiland Borneo. De schuwe orang-oetans zijn moeilijk te tellen. Onderzoekers schatten dat er op Borneo tussen de 50.000 en 60.000 orang-oetans zijn en op Sumatra tussen de 6000 en 7000. Het Wereld Natuur Fonds helpt de tellingen te verbeteren. Ook werkt het Wereld Natuur Fonds er hard aan om leefgebieden van de orang-oetan te beschermen, zoals de nationale parken Gunung Leuser op Sumatra en Sebangau op Borneo. Op Borneo worden leefgebieden opnieuw met elkaar verbonden door in het tussengelegen gebied bomen te planten.

De vacht van de Sumatraanse orang-oetan is meestal oranjebruin. Borneose orang-oetans zijn donkerder.

TWEE SOORTEN ORANG-OETANS

Tot de eeuwwisseling werden de orang-oetans van Borneo en Sumatra als twee verschillende ondersoorten beschouwd. Onderzoek met nieuwe technieken heeft uitgewezen dat ze voldoende verschillen om ze als twee verschillende soorten te zien: de Borneose orang-oetan en de Sumatraanse orang-oetan.

Twee jonge Borneose orang-oetans zoeken steun bij elkaar in een opvangcentrum. Als ze weer het bos in kunnen gaan ze ieder hun eigen weg.

Orang-oetans gebruiken hun handen en voeten bij het klimmen.

ORANG-OETANFEITEN

Gewicht: man tot 90 kilo (in gevangenschap 180 kilo), vrouw tot 50 kilo

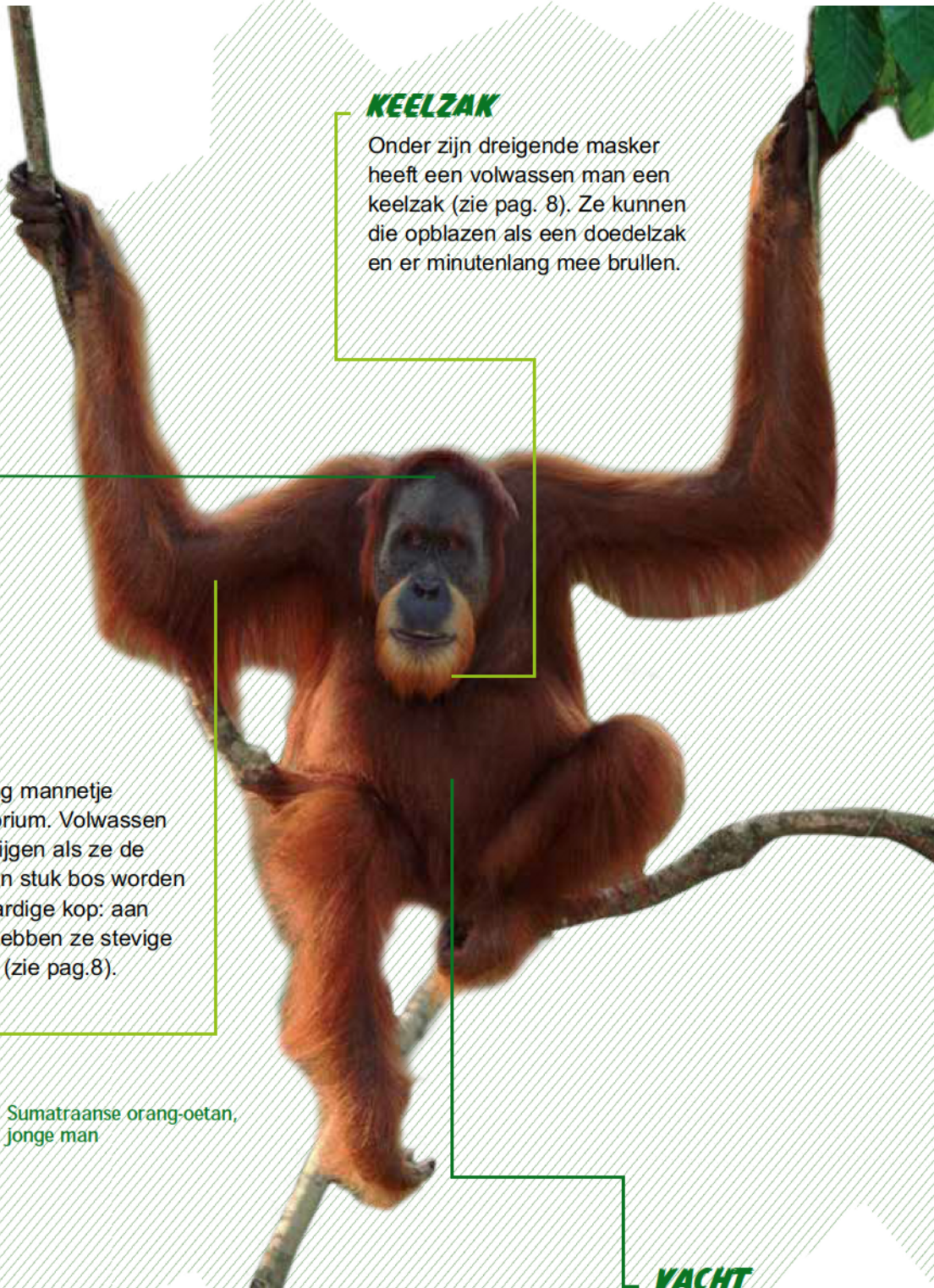
Lengte: man tot 140 cm, vrouw tot 110 cm

Spanwijdte van de armen: 230 cm

Leeftijd: tot 45 jaar (in gevangenschap: 56 jaar)

ORANG-OETAN VAN TOP TOT TEEN

KEELZAK

Onder zijn dreigende masker heeft een volwassen man een keelzak (zie pag. 8). Ze kunnen die opblazen als een doedelzak en er minutenlang mee brullen.

KOP

Dit is een jong mannetje zonder territorium. Volwassen mannetjes krijgen als ze de baas over een stuk bos worden een merkwaardige kop: aan elke zijkant hebben ze stevige wangflappen (zie pag.8).

Sumatraanse orang-oetan,
jonge man

ARMEN

Orang-oetans hebben erg lange armen. Dat is vooral handig bij het plukken van vruchten.

VACHT

De haren van de vacht zijn lang, en oranje (bij de Sumatraanse) tot donkerbruin (bij de Borneose).

DE CHIMPANSEE

VEEL FRUIT, SOMS VLEES

Chimpansees leven in de bossen van Afrika. In dichte oerwouden, in halfopen savannen of in bergbossen: als er maar flink wat vruchtbomen staan. Chimpansees eten namelijk vooral rijpe vruchten. Behalve fruit lusten ze ook graag bloemen, zaden, wortels, insecten, eieren, honing en vlees. Ze gaan soms zelfs echt op jacht om een meerkat of andere aap te vangen. Dan werken ze goed samen. In de tropen gaat de zon elke avond rond zes uur onder. Chimpansees bouwen dan een nest van bladeren en brengen daar droog en veilig de nacht door. Net als de andere mensapen maken chimpansees bijna elke nacht weer een nieuw bed.

ALS GEZIN

Volwassen chimpansees slapen alleen of samen met hun jong. Ook voedsel zoeken doen ze meestal alleen met hun gezin. De jonge dieren blijven dicht bij hun moeder tot ze oud genoeg zijn om helemaal voor zichzelf te zorgen. Vaak is dat pas als ze een jaar of acht zijn. Gemiddeld legt een vrouwtje met haar jongen per dag zo'n drie kilometer af om eten te verzamelen. De mannen trekken er veel verder op uit. Dat rondtrekken

Het gezicht van volwassen chimpansees kan zwart of blank zijn, afhankelijk van de ondersoort. De jongen hebben altijd een licht gezicht.

Van zwemmen houden mensapen niet, maar deze chimpansee is niet bang om vanuit een boom een slokje te nemen.

doen de chimpansees doorgaans over de grond. Ze kunnen wel heel goed klimmen en zijn snel boven als ze daar iets lekkers zien hangen. Maar van de ene boom naar de andere klimmen is lastiger voor een zware jongen als de chimpansee. Vooral als de bomen wat verder van elkaar staan. Chimpansees klimmen dus meestal weer naar beneden en sjokken op handen en voeten verder.

IN EEN GROTE GROEP

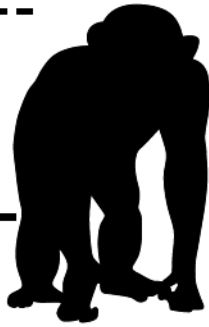
Buiten de etenstijden of als er een overvloed aan fruit is, trekken chimpansees vaak met elkaar op. Vooral de mannetjes zoeken elkaars gezelschap op. Samen met de vrouwen in hun gebied vormen ze een los-vast groep. Zo'n groep bestaat uit ongeveer twintig tot soms wel honderd chimpansees. Samen bezetten ze een eigen plek in het bos die de mannen tegen indringers verdedigen. Het gebied waarin een groep chimpansees rondtrekt is groot en meestal hebben ze genoeg aan wat opgewonden krijsen en bluffen om de mannen van andere groepen af te schrikken. Maar als het moet, slaan en bijten ze erop los. Ook binnen de groep strijden de mannetjes soms om het leiderschap. Daarbij komt het niet alleen op kracht aan, maar is het ook belangrijk om steun te krijgen van vrienden. Vaak is het populairste mannetje de baas in de groep.

CHIMPANSEE-FEITEN

Gewicht: man tot 70 kilo, vrouw tot 50 kilo

Lengte: man 120 cm, vrouw 100 cm

Leeftijd: tot 40 jaar (in gevangenschap: 58 jaar)

Zolang de chimpansees nog jong zijn, mogen ze veel van hun oudere groepsleden.

Chimpansees komen zowel op de grond als in de bomen goed uit de voeten.

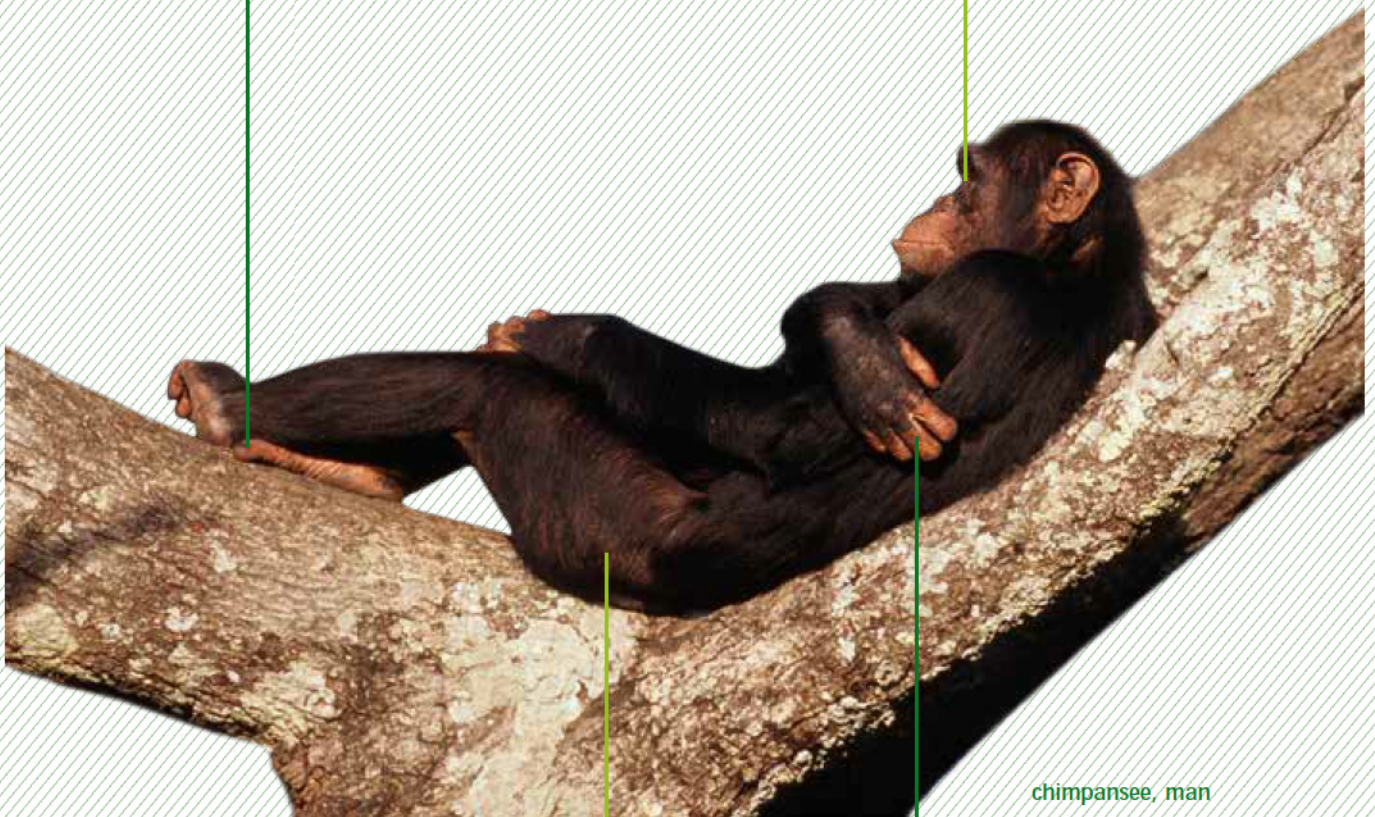
CHIMPANSEE VAN TOP TOT TEEN

OGEN

Chimpansees zien net zo goed als mensen.

VOETEN

De grote teen lijkt op een duim, waardoor hij ook met zijn voeten goed takken kan vastgrijpen.

chimpansee, man

ACHTERSTE

Chimpanseevrouwtjes krijgen een roze zwelling rond hun billen als ze vruchtbaar zijn. Ze zijn dan erg in trek bij de mannen.

HANDEN

De duim staat tegenover de vingers zodat ze heel nauwkeurig kunnen grijpen. Dat is handig bij het plukken van fruit of voor het vasthouden van takken en stokjes.

Ook de volwassen bonobo's spelen met de kleintjes.

DE BONOBO

DE ONBEKENDE AAP

De bonobo wordt ook wel dwergchimpansee genoemd. Ondanks dat zijn bonobo's net zo groot als chimpansees. Ze zijn wel slanker, hun gezicht is donkerder en hun kiezen zijn een stuk kleiner. Ook zijn ze vredelievender dan chimpansees. Bonobo's leven in grotere groepen, waarbij ze gewoonlijk ook gezamenlijk voedsel zoeken.

GESCHEIDEN DOOR RIVIER

Chimpansees en bonobo's zijn van elkaar gescheiden door de rivier de Kongo. Die Afrikaanse rivier is breed en de mensapen kunnen niet goed zwemmen. Chimpansees en bonobo's komen elkaar dus nooit tegen. Het uitgestrekte oerwoud ten zuiden van de Kongo is moeilijk toegankelijk. Daardoor weten we maar weinig over de bonobo. Onderzoekers schatten dat er tussen de 10.000 en 50.000 bonobo's over zijn. De plaatselijke bevolking jaagt graag op de apen vanwege het vlees. Zeker sinds de bevolking geweren heeft, is de bonobo een gemakkelijke prooi. Bescherming is moeilijk maar wel hard nodig.

BONOBO- FEITEN

Gewicht: man tot 38 kilo, vrouw tot 30 kilo

Lengte: man 120 cm, vrouw 100 cm

Leeftijd: tot 40 jaar

Bonobo's krijgen vaak een kaal voorhoofd als ze wat ouder worden.

In de bonobo-taal speelt de uitdrukking van het gezicht een belangrijke rol.

Uitgave:	Wereld Natuur Fonds 2015	Wereld Natuur Fonds	Servicelijn:
Tekst en samenstelling:	Frits Vaandrager en Geert-Jan Roebers	Driebergseweg 10	0800 - 1962
Productie en eindredactie:	Wereld Natuur Fonds, Brigit Hietbrink	3708 JB Zeist	(gratis)
Vormgeving:	Graphic Leusden	Postbus 7	info@wnf.nl
Fotografie:	WWF-Canon / Karl Ammann, Brent Stirton, Fiona Rogers, Edwin Giesbers, Anup Shah, Bruce Davidson, T.J. Rich, Martin Harvey, Frans Lanting, Andy Rouse, Bente van der Wilt, Karl Ammann, Michel Gunther	3700 AA Zeist	www.wnf.nl

Als WNF-Ranger krijg je 6 keer per jaar het magazine Ranger Report, een leuk welkomstcadeau en gratis toegang (of korting) bij de leukste dierentuinen en attractieparken. Meer weten? www.wnfrangers.nl

--- KNIPPAGINA ---

berggorilla

Borneose orang-oetan

Sumatraanse orang-oetan

bonobo

laaglandgorilla

chimpansee